

hed, og i Dekorationen brydes Bérains sobre, retliniede Fornemhed med Le Bruns tunge, heroiske Pomp.»

Det förefaller mig emellertid som om åtskilligt av det som författaren så fängslade här utreder icke utan vidare kan karaktäriseras som barock. Vedel är också själv tvungen att i kapitlet om den spanska barocken göra ett särskilt kapitel för de folkliga rörelserna; men utan tvivel hade det varit skäl att betona att en dylik ådra av folklighet genomgår hela seklet, blandande sig med andra element. Vissa sidor av burlesken och novellen höra hit, och dramat, både i Spanien och England, är ett rent folkligt drama, som påverkats av antiken. Ännu mera egendomligt är det, att när författaren betonat att barocken förtränges av klassiciteten, han icke också skarpare framhåvt att ursprunget till denna klassicitet redan uppenbarar sig i den strängare antikriktning som så medvetet framtränger i den italienska litteraturen i början av femtonhundratalet och även kan iakttagas i den spanska. Det är då som man på allvar försöker att imitera den antika litteraturens olika arter och på modersmålet skapa en tragedi efter Seneca och delvis efter grekerna, en komedi efter Terentius och Plautus, ett epos efter Homeros och Vergilius och oden efter Pindaros. Aristoteles poetik översattes till italienskan och blir därigenom bekant i vida kretsar, varmed diskussionen om de tre enheterna börjar. Femtonhundratalet igenom kämpar denna antikriktning med högrenässansens friare och mera folkliga uppfattningssätt. Striden framträder kanske skarpast i epopéen, där Tasso är den som sammansmälter de båda riktningarna, i det att han söker förena Ariostos brokiga äventyrlighet och romantiska skönhetsförst med det antika eposets regelbundenhet. I denna klassicitet har man utgångspunkten för Plejaden i Frankrike, Spenserska skolan i England och för hela den riktning som bryter igenom och når sin höjdpunkt under Ludvig XIV:s regering. Men Trisinno, den lärde och så typiske representanten för denna börjande klassicitet, räknar Vedel till barocken! Obestridligen vållar detta betraktelsesätt, att konturerna stundom icke bliva så skarpa och att huvudlinjerna kanske icke tillräckligt kraftigt framhävas.

Vedels arbete är dokumenterat med stor samvetsgrannhet och lärdom. Vetenskapen och konsten samverka för att giva bilden av tiden och utan bådassamverkan torde det väl överhuvud icke lyckas att frammana en svunnen tidsålder. Vedel älskar de små pittoreska dragen, han strävar efter största möjliga exakthet och i stilens oroliga begär att famna hela tillvarons rikedom erinras man nästan om Goncourtarnas skrivsätt. Stundom skulle man i översiktlighetens intresse till och med önskat att en och annan detalj varit borta, ty här

och där kan han förfalla till nästan katalogartad uppräknings. Men som regel uppnår författaren fullt sin avsikt och här finnes en följd av fängslade och intressanta kapitel som den utsökta karaktäristiken av Petrarkismen (men det är väl knappast riktigt, när författaren låter honom vara influerad av Plato. Petraca kände ju egentligen intet annat om Plato än vad han läst om honom hos Cicero och Augustinus. Det är först senare som sonettfilosofien formar sig över Platonismen), skildringen av Ariostos och Tassos hjältedikter och av herdedramat. Och med nöje och utbyte följer man den djupt inträngande och poetiska framställningen av Ignatius Loyola och S. Teresa. Det är typiskt för Vedels konst att han i tolkningen av Tizians bild av Karl V har lyckats få fram hela tidsålderns karaktär. Kort och tydligt sammanfattar han även Marinos hela väsen i följande yttrande: »Det ægtteste i Marinos Poesi er egentlig selve den Passion for det usande, der søger bort fra Naturen, den er en indre Vanmagts Feber, der hidser sig op i Yderligheder, og en Art gold Yppighed, der aldrig kan begrænse sig.»

Johan Mortensen.

NYARE TYSKA VITNESMÅL TILL VÄRLDSKRIGET OCH DESS FÖRHISTORIA.

Hamman. Der neue Kurs. Berlin 1918.
Zur Vorgeschichte des Weltkrieges. Berlin 1919.
Um den Kaiser. Berlin 1919.

Det ligger i sakens natur, att den rika litteratur, som efter den gamla regimens fall i Tyskland uppstått över världskrigets förhistoria, i övervägande grad består av apologier och anklagelseskrifter. Att de arbeten, som i tät följd utgivits av det gamla Tysklands ledande män i regel höra till den förra gruppen är lika självklart. Bethmann-Hollwegs, Jagows och Helfferichs arbeten, för att nämna några representativa exempel, äro ju tillkomna i naturligt rehabiliteringssyfte och bära prägeln därav. Den författare, vars arbeten i dag skola göras till föremål för några strödda randanteckningar, utgör utan tvivel ett undantag från denna regel; hans framställning, som har karaktären av relativt osystematiska kommentarer till tysk politik under tiden 1890—1909, utgör ett för ögonblicket ganska enastående exempel på kombination av saklig kompetens och objektivt omdöme.

Att så är fallet förklaras utan tvivel till stor del av den ställning Hamman intagit som chef för pressbyrån inom det tyska utrikesministeriet; han har stått i intim kontakt med riksledningen men ej intagit den ansvariga

och ledande ställning, med vilken de dekorativa skönmålningarna följa som en representationsplikt. Härmed sammanhänger säkerligen också hans stora frihet från doktrinalism; genom att stå utvecklingen nära utan att vara kallad att leda den har han undgått både vetenskapsmannens efterhandsschematisering och den ansvarige politikerns nödtvång att omge sitt handlande med ett så ofta falskt sken av programmatisk följdriktighet. Sällan möter man ett tyskt arbete i modern politik där de traditionella, ofta från Bismarck härstammande föreställningssätten så litet påverkat författarens tankegång. Med dessa förtjänster följa givetvis också vissa fel; friheten från doktrinalism blir brist på systematisk genomarbetning och de stora ledande synpunkterna saknas. Det är emellertid ej meningen att här ingå på en närmare karaktäristik av Hammanns arbeten; jag övergår till att något diskutera de olika punkter, där hans framställning är av särskilt intresse, vare sig den lämnar nya sakliga uppgifter eller belysande bidrag till diskussionen av de betydelsefulla politiska problem, vilkas ändgiltiga lösning vi måste överlämna åt framtiden.

* *

Då det är Hammanns framställning i den mån den är av intresse för världskrigets förhistoria, som här skall behandlas, är den första delen av hans memoarer av mindre intresse; ett par frågor, vilkas betydelse på ett, som det synes, riktigt sätt av Hammann reduceras, skola emellertid beröras.

Så är fallet med den kursväxling i förhållandet till Ryssland, som man ansett ligga i Caprivis icke-förnyande av det bekanta, år 1890 utlöpande s. k. återförsäkringsfördraget, i vilket de båda makterna förbundit sig till välvillig neutralitet vid angrepp från tredje håll. Av vissa författare, bl. a. Reventlow i hans kända arbete om Tysklands politik 1888—1914, har detta »avbrytande av tråden till Ryssland» ansetts vara ett av den post-Bismarckska politikens svåraste missgrepp, varigenom Ryssland tvangs till det förbund med Frankrike, genom vilket Bismarcks farhågor för ett två-fronts-krig aktualiserades. Häremot framhåller Hammann, att Bismarcks invecklade allianspolitik i längden icke kunde upprätthållas av någon annan än honom, att en nära förbindelse med både Ryssland och Österrike var omöjlig på grund av de båda makternas stridande intressen i orienten och framför allt att det fransk-ryska närmandet redan före Bismarcks avgång var ett fullbordat faktum. I samband därmed konstaterar han, att Tysklands närmande till England vid samma tid, vilket av Caprivis belackare utpekats som ännu ett avsteg från den allena saliggörande Bismarckska traditionen, ej alls hade den politiska betydelse, man velat påstå. Över huvud taget går hans analys av Caprivis politik, som här naturligen ej ens kan skisseras, ut på en rehabilitering av den andre kanslern, som utan tvivel just i sin egenskap av den avskedade Bismarcks efterträdare utsatts för en alltför skarp kritik.

Av större intresse från den här anlagda synpunkten är ett annat påpekande i första delen av Hammanns memoarer. Det gäller det beryktade Krügertelegrammet, genom vilket kejsar Wilhelm på nyåret 1896 lyckönskade boerna

till avvärjandet av doktor Jamesons infall i Transvaal och som väckte så stor förbittring i England, att många författare velat däri se begynnelsen till den snabba försämringen i förhållandet mellan Tyskland och England. Två punkter i Hammanns framställning äro här av intresse. Dels konstaterar han, att telegrammet icke — som man påstått — var en impulsiv handling från den tyske kejsarens sida utan skett i fullt samförstånd med såväl rikskanslern som utrikesministern; kejsar Wilhelm befrias alltså från anklagelsen att på detta sätt egenmäktigt ha stört förhållandet mellan de båda länderna. Dels urgerar han, att Krügertelegrammets betydelse över huvud överdrivits; detta synes, menar han, av Englands förbundsansbud ett par år senare — vilka för övrigt just genom hans egna avslöjanden ställas i ny belysning. En reservation torde dock här böra göras; den engelska allmänheten, som knappast stod bakom Chamberlains och Salisburys förbundsplaner vid sekelskiftet, påverkades utan tvivel genom telegrammet på ett för de båda ländernas förhållande ödesdigert sätt.

Med frågan om de tysk-engelska förbundsplanerna före och efter 1900 äro vi inne på andra delen av Hammanns minnen och ett av de intressantaste partierna av desamma. Att sådana planer varit för handen, att man t. o. m. skridit till verkliga förhandlingar, har ju förut varit känt — bl. a. genom den japanske ambassadören Hayaschis memoarer — men Hammann framlägger såväl nya sakliga uppgifter som en klar redogörelse för orsakerna till den tyska riksledningens avvisande hållning.

Vid ej mindre än tre tillfällen föreslog kabinettet Salisbury-Chamberlain — såsom Hammann konstaterar — ett tyskt-engelskt förbund. Första gången var 1898, då frågan väcktes av Chamberlain i förtroliga samtal med den tyske ambassadören Hazfeldt, andra gången i början av året 1901, då verkliga förhandlingar ägde rum, tredje gången ånyo i slutet av samma år. Vid första tillfället var det främst tal om kolonialt samgående, vid de senare dels om ett samgående i Marocko-frågan — med spetsen tydligt riktad mot Frankrike — och en överenskommelse i fråga om Bagdadbanan, men även om en verklig defensivallians. I alla dessa fall ställde sig Tyskland i huvudsak avvisande; den enda frukten av förslagen blev fördraget om de portugisiska koloniernas eventuella delning i oktober 1898.

Orsakerna till Englands entusiasm för ett förbund med Tyskland vid denna tid inses lätt; det var den ständigt hotande striden med tvåmaktsförbundet Frankrike-Ryssland och sedermera även boerkrigets kraft- och prestige-förlust, som gjorde ömkanen benägen att bryta sin isolation och då närmast tråda i förbindelse med Tyskland. Varför tog då detta ej emot den utsträckta handen? Flera skäl nämnas; de två viktigaste som Hammann för övrigt i full överensstämmelse med utrikesministern och efter 1900 rikskanslern Bülow's egen framställning i »Deutsche Politik» framhåller bottnade i Bismarckska traditioner, i utrikesdepartementet personifierade av dess legendariska hemliga drivkraft v. Holstein. Dels ville man fasthålla vid det goda förhållandet till Ryssland, ville opportunistiskt utnyttja den tysk-engelska rivaliteten till att driva vad Bülow

kallar en »Politik der freien Hand» och fruktade att ett samgående med England skulle betyda, att man finge tjäna som Englands »landssoldat» mot dess främste rival; en teori, som Hammann kallar kastanjeteorien på grund av Bülow's ord om att krasa kastanjerna ur elden för England. Dels — och denna åsikt kompletterar direkt den nyssnämnda — var man så övertygad om styrkan av motsatsförhållandet mellan England och Ryssland-Frankrike, att man ej ansåg en fredlig uppgörelse, en entente, mellan dessa tre makter ligga inom möjligheternas gränser.

Den stora betydelsen av de engelska förbundsanbudet och Tysklands avvisande hållning till desamma ligger i öppen dag; Englands senare politik, alliansen med Japan, som för övrigt från början tänktes som ett led i en tysk-engelsk-japansk allians och ententerna med Ryssland och Frankrike ställas ju därigenom i ny belysning. Genom sitt nej till England 1901 medverkade Tyskland direkt till den »inringning», inför vilken det sedermera ställdes. Hammann klandrar också skarpt Bülow-Holsteins orubbliga tro på den rysk-engelska motsatsens permanens och den politik, som Bülow kallar »den fria handens» och Holstein »politiken på de två benen», kallar han elakt »politiken mellan de två stolarna».

I »Zur Vorgeschichte des Weltkrieges» behandlar Hammann även Marockoaffärens första akt, Tangerresan och Algeciraskonferensen. Även här kritiserar han på flera punkter den tyska politiken. Så framhålles, att Tyskland bort begagna sig av det franska kabinettet Rouviers efter Delcassés avgång tillmötesgående hållning och i stället för att fordra konferens gå in på Frankrikes in i det sista upprepade förslag om separata förhandlingar. Därigenom hade menar han dels en onödig förödmjukelse av Frankrike undvikits, dels hade Tyskland icke behövt genom sitt uppträdande på konferensen stå i minoritetsställning gentemot alla övriga stormakter utom Österrike-Ungern.

I samband därmed framlägger Hammann en mera allmän kritik av Tysklands hållning gentemot Frankrike, särskilt i Marockofrågan. Dels påpekas det för den ömtåliga franska nationalkänslan stötande sätt, på vilket Tyskland gjorde sina folkrättsligt oangripliga anspråk gällande — framför allt då kejsarresan till Tanger och Panthersprånget till Agadir. Dels framhåller han, hurusom den av Holstein och hans vapendragare i den tyska pressen lancerade teori, enligt vilket ett krig mot England alltid måste föras i Frankrike, då detta land i varje fall måste anses ha skulden därtill, bidrog att stärka den genom Marockofrågan väckta franska misstämningen. Han anser alltså den tyska politiken i viss mån ha skulden för den revanschstämning, som under åren före kriget började göra sig gällande i Frankrike och i så hög grad bidrog att förgifta samlivet mellan staterna.

I tredje delen av sina minnen utformar Hammann närmare sina åsikter angående den hållning, tysk politik bort intaga mot västmakterna. Han kommer till slutsatsen, att ett närmande, ja, ett förbund dem emellan varit tänkbart. Om Tyskland givit vika i Marockofrågan genast i stället för att förgifta den slutliga uppgörelsen genom tidigare hotelser samt eventuellt avträda den fransktalande delen av Elsass-Lothringen hade, menar han, en al-

lians Tyskland—Frankrike—England legat inom räckhåll. Att dessa Hammanns tankar äro av ett senare datum är väl dock tämligen säkert. I samband därmed framhåller han skadan av det onödiga kapprustandet mellan England och Tyskland och överdrifterna i den tyska flottentusiasmen.

Hammann kommer alltså till slutsatsen, att Tyskland till stor del genom sin egen okloka politik åstadkommit den uppställning till världskriget, som fullbordades genom den engelsktyska ententen år 1907. Genom för mycken hänsyn till Ryssland, genom överdriven tro på motsatsförhållandet mellan England och tvåmaktsförbundet, genom utmanande politik mot Frankrike ställdes Tyskland, med blott Österrike som trogen drabant vid sin sida, inför den entente, som, uppbyggd 1904 och 1907, sedermera allt starkare svetsades samman.

Även den nya maktgrupperingens första kraftprov, krigsutbrottets klaraste förspel, den bosniska annexionskrisen, behandlas av Hammann. Framställningen, som knappast innehåller några nya uppgifter, är även här fri från överdrifter och inskränker sig till ett kort sakligt referat. Att Hammann på denna punkt gillar den Bülowska politiken är tydligt; han anser, liksom Bülow själv, den vara hans diplomatiska mästestycke. Beskyllningarna mot centralmakterna för en aggressiv politik under denna kris måste utan tvivel också, i den mån förloppet är känt, anses vara falska, om också här den tysk-österrikiska diplomatiens något opolerade teknik kom till synes.

Med Bülow's avgång från kanslersposten hösten 1909 slutar Hammanns memoarer. Som avslutning på dessa anteckningar om deras innehåll skall ett par anteckningar om Hammanns uppfattning av de ledande männen inom modern tysk politik göras.

Hammanns omdöme om Caprivi är, såsom förut anmärkts, ovanligt gynnsamt, ehuru han konstaterar hans brist på psykologisk blick och hans av hans militära föregående betingade brist på smidighet, som särskilt försvårade hans verksamhet som parlamentariker. Däremot tillskriver Hammann honom ett gott politiskt omdöme och en ärlig strävan efter att i olika fall nå en självständig uppfattning. Den följande kanslern, Hohenlohe, hade väl genom sin stora erfarenhet och sin verksamhet som diplomat vissa förutsättningar för sin post men tvangs på grund av sin tilltagande ålderdomssvaghet att intaga en alltmer passiv roll och slutligen att avgå. Han stod ju — som bl. a. framgår av hans sons nyligen publicerade anteckningar — under stark påverkan av Holstein, vilkens inflytande på den tyska politiken Hammann i mycket beklagar.

Större intresse knyter sig till Hammanns anteckningar om Bülow och kejsaren, ehuru den gamle ämbetsmannen icke heller i dessa fall kommer med någon mera självständig och ingående karaktäristik. Bülow skildras som vanligt som en intelligent och kultiverad världsmän med en ovanlig förmåga att vinna människor genom personlig älskvärdhet men med stora brister i den sakliga kompetensen i inrikespolitiska frågor. Hans med verkningsfulla truismer laddade retorik berömmes särskilt och Hammann vittnar om allvarligt, att hans ofta återkommande citat icke voro hämtade i Büchmanns samling bevingade ord. Att

Hammann emellertid på flera punkter kritiserar hans utrikespolitik har förut framhållits.

Hammanns mera utförliga karaktäristik av kejsar Wilhelm har de väsentliga dragen gemensamma med den bild, som efter monarkens detronisering alltmer allmänt accepterats. Bilden av diletanten-posören, vars bristande kunskaper och omogna omdöme kompletterades av en naiv tro på gudomlig inspiration, har icke mycket gemensamt med de drag, som man återfinner i Gardiners karaktäristik av år 1913 eller Sven Hedins av 1918. Särskilt betonas kejsarens bristande utveckling, hans kvarblivande på 20-årens utvecklingsgrad och hans bristande sinne för realiteter, som så ödesdigert visade sig i hans tanklöst utmanande tal. Att han var fylld av önskan att göra sitt folk lyckligt och bevara världsfreden vitsordas även av Hammann och hans tragik säges bestå i att han aldrig skall förstå, vilken skuld han faktiskt hade till det läge, ur vilket världskriget framgick.

Herbert Tingsten.

EN PROSADIKT AV EPHRAÏM MIKHAËL.

Den franske skalden Ephraïm Mikhaël torde i Sverige vara föga känd. Men han förtjänar att lära kännas på grund av sin originalitet, och man skall ej ha läst många rader av honom, innan man upptäcker att han var en verklig skald. I en utsökt artistisk form tolkade han sin djupa, intensiva melankoli.

Ephraïm Mikhaël (hans verkliga namn var Georges Ephraïm Michel) föddes i Toulouse år 1866 och dog 1890. Hans liv omfattar således knappa 24 år. Efter studier i Toulouse och i Paris — han blev licencié ès lettres och elev vid Ecole des Chartes — inträdde han som tjänsteman vid Bibliothèque Nationale.

Utom sin poesi, på vers och prosa, har han skrivit några små dramer, av vilka ett, *le Cor fleuri*, år 1888 spelades på Théâtre libre, samt några kritiska artiklar i spridda tidskrifter. Några av hans prosapoem, bland vilka det här meddelade *le Magasin de Jouets*, ha översatts till engelskan av Stuart Merrill.

Ephraïm Mikhaël tillhörde dessa litteraturens brådmogna och tidigt borttryckta, vilka aldrig hinna infria sina rika löften, men som också besparas de livets desillusioner, som komma känslorna att mattas och vingklippa fantasien. Hans verk, till formen fullödigt artistiskt, vibrerar av en ungdomlig, äkta och personlig känslighet. I Frankrike, där hans poesi äger många vänner, har en samlad upplaga av hans verk utgivits hos Lemerre. Leksaksbutikens, som här i översättning meddelas, är daterad 1885. Den erinrar ju delvis om Levertins *En saga* (Nya dikter) och om den tankegång, som givit Bo Bergmans första diktsamling, *Marionetterna*, dess namn.

Leksaksbutikens.

Jag minns inte för närvarande varken tiden eller platsen eller om det hände i drömmen... Män och kvinnor kommo och gingo i en lång

och ödslig rad; jag kom och gick bland mängden, en rik skara från vilken kvinnornas parfym stego. Men trots den mjuka prakten av pålsverk och sammet som snuddade vid mig, trots röda leenden från friska läppar som skymtade under de tunna slöjorna, grep mig dock en känsla av bekländhet, när jag såg denna enformiga rad av vandrare långsamt skrida förbi till höger och vänster.

Men på en bänk satt en man och betraktade mängden med främmande blickar, och när jag närmade mig honom, hörde jag honom snyfta. Jag frågade honom då, vad han sörjde över, och mannen som grät lyfte sina stora feberheta ögon mot mig och sade: »jag är bedrövad därför att jag sedan flera dagar är instängd här i denna leksaksbutik. Sedan flera dagar, sedan flera år, har jag endast sett dessa marionetter och jag sörjer över att vara den ende levande. De äro av trä, ser ni, men så förundransvärt väl gjorda, att de röra sig och tala såsom jag. Dock vet jag att de bara kunna göra evigt samma gester och säga evigt samma ord.

Dessa vackra dockor, som äro klädda i sammet och pålsverk, och som låta en het-sande doft av iris sväva i luften bakom sig, de äro mycket bättre gjorda än de andra. Deras resårer äro mycket finare, och om man förstår att sätta dem i rörelse har man illusionen av livet.

Han tystnade ett ögonblick, därpå sade han — och hans röst var djup som deras, vilka äro fångna i ett minne.

För länge sen ägde jag en sådan docka, förtjusande graciös, och jag höll henne ofta i mina armar om kvällarna. Jag hade sagt henne så många vackra saker att jag slutligen trodde att hon förstod dem, och jag hade så länge sökt värma henne med mina kyssar att jag trodde hon var levande. Men jag såg sedan såväl att även hon, liksom de andra, blott var en docka full med kli.

Länge har jag hoppats att någon marionett skulle göra en ny gest, säga ett ord som de andra icke sagt. Nu är jag trött på att viska dem mina drömmar. Jag vantrivs och skulle så gärna vilja gå min väg från denna leksaksbutik, där de stängt in mig. Jag ber er, för mig härifrån, om ni kan, ut, bort, dit där det finns levande varelser...»

Hj. Lundgren.

EKONOMISK ÖVERSIKT.

Ententemakternas öppet proklamerade blockad av Sovjetryssland och kravet på deltagande däri från såväl de f. d. fientliga som neutrala staterna är ekonomiskt liksom politiskt veckans mest uppmärksammade nyhet. I realiteten ändrar noten, vilken formulering svaren på densamma än kommer att få, ingenting i fråga om handelsförbindelserna med Ryssland. De ha för samtliga ifrågakommande makter redan varit officiellt avbrutna. Icke desto mindre är den närmaste utvecklingen på detta område även ekonomiskt mycket intressant. Man kan möjligen svälta ut bolsjevikernas politiska välde. För bolsjevismens utrotning hade antagligen Wilsons program om mat och omvårdnad varit bättre. Man följde icke detta, och